

บทที่ 4

ทัศนะเชิงจริยศาสตร์ในพิธีกรรมข้าวของล้านนา

ชาวล้านนาเห็นคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับ"การอยู่"และ"การกิน" ที่โยงสู่แนวคิดและความเชื่อในพิธีกรรมข้าว ในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์พิธีกรรมข้าวภายในกรอบปัญหาทางจริยศาสตร์ตามที่ได้ตั้งประเด็นไว้ในบทที่ 2 เพื่อได้ทราบทัศนะของชาวล้านนาเรื่องคุณค่าของพฤติกรรมมนุษย์ โดยมีหัวข้อที่จะศึกษาดังนี้

- 4.1 สถานภาพของคุณค่า(The Locus of Value)
- 4.2 ประเภทของคุณค่า(Classification of Value)
- 4.3 ปฏิสัมพันธ์ต่อโลกที่มนุษย์พึงปฏิบัติ(Moral Standards)
- 4.4 ความดีสูงสุด (Summun Bonum)

4.1 สถานภาพของคุณค่า (The Locus of Value)

ข้อโต้เถียงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่ากับจิตที่ให้คุณค่า นักปรัชญามีแนวคิดที่แตกต่างกัน 3 ลักษณะคือ แนวคิดแรก เห็นว่า คุณค่าเป็นภาวีสัย(Objective Values)มีความเห็นว่าคุณค่าเป็นอิสระจากมนุษย์ แนวคิดที่สอง เห็นว่า คุณค่าเป็นอัตวิสัย(Subjective Values) คุณค่าขึ้นอยู่กับมนุษย์ แนวคิดที่สาม เห็นว่า คุณค่าเป็นภาวีสัย-อัตวิสัย(Objective-Subjective Values) คุณค่าเป็นผลปฏิกริยาระหว่างวัตถุกับจิต

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าทัศนะของชาวล้านนาที่ปรากฏในพิธีกรรมข้าวของล้านนามี 2 ลักษณะ

แนวคิดแรก คุณค่าเป็นภาวีสัย ชาวล้านนามีทัศนะว่าคุณค่าบางอย่างที่เป็นอิสระจากมนุษย์ คือ นิพพาน ดังปรากฏในคำกล่าวขอมาข้าว ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“ดีเพราะบุญแม่ปองชูช่วยล้าง
แก้คนมนุสสโลกในสงสาร
แปลที่สืบล้างอินทรีย์ ฯลฯ”

บ่อนี้ราดร้างจากเมืองนิพพาน
คือข้าวด้าง

ความหมาย : เพราะบุญของแม่โพลได้ช่วยมนุษย์โลกที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ไม่ร่วงจากนิพพาน

ในที่นี้ "นิพพาน" มีความหมายใน 2 นัย

ประการแรก นิพพานแบบภววิสัย คือ สภาวะที่หลุดแห่งทุกข์ ซึ่งเป็นอิสระจากการให้คุณค่าของมนุษย์ ประการที่สอง นิพพานแบบอภววิสัย หมายถึง เมืองที่อยู่ของพระพุทธเจ้าและผู้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร จากบริบทในคำกล่าวในพิธีขอขมาข้าว นิพพานในทัศนะของชาวล้านนาจากพิธีกรรมข้าว มินัยว่า นิพพานเป็นเมืองซึ่งเกิดจากการให้คุณค่าของมนุษย์ ไม่ใช่สภาวะแห่งความหลุดพ้นที่เป็นอิสระ ตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดที่สอง ถือว่าคุณค่าเป็นอภววิสัย ชาวล้านนามีทัศนะว่า คุณค่าขึ้นอยู่กับมนุษย์ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระบบคุณค่าของชาวล้านนา คือ แนวคิดและความเชื่อพื้นฐานทางอภิปรัชญา อันได้แก่ ขวัญ ผี เทวดา พระพุทธเจ้า นาค ซึ่งเป็นโลกเหนือธรรมชาติที่ชาวล้านนาให้คุณค่ามากกว่าโลกทางกายภาพ ชาวล้านนาจะแสดงต่อสิ่งเหล่านี้ในลักษณะที่นอบน้อม ตัวอย่างเช่น ชาวล้านนามีความเชื่อว่า แม่น้ำแต่ละสายจะมีผีขุนน้ำคอยดูแล คุณค่าของแม่น้ำจึงไม่ได้สิ้นสุดที่ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำทางกายภาพเท่านั้น แต่ชาวล้านนาเชื่อว่าผีขุนน้ำเป็นผู้ที่บันดาลให้น้ำนั้นอุดมสมบูรณ์ เช่นเดียวกับการประกอบพิธีกรรมข้าวต่างๆ ที่ต้องมีการเตรียมเครื่องสังเวยสำหรับเซ่นไหว้ กล่าวคำโอกาสที่แสดงความเคารพ และขอให้สิ่งศักดิ์ทั้งหลายบันดาลให้ข้าวที่ปลูกมีความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังขอความอยู่ดีมีความสุขให้เกิดแก่ตนและครอบครัว

4.2 ประเภทของคุณค่า(Classification of Value)

4.2.1 คุณลักษณะภายในของคุณค่า (intrinsic character of value)

ข้อโต้แย้งเรื่องคุณลักษณะภายในของคุณค่า มี 2 แนวคิดที่แตกต่างกัน ได้แก่ แนวคิดแรก เห็นว่า คุณค่ามีลักษณะภววิสัย(objective) เป็นสภาวะที่จริงแท้(absolute being)อิสระจากสิ่งอื่นได้มาด้วยประสบการณ์เฉพาะตัว แนวคิดที่สอง เห็นว่า ลักษณะคุณค่าภายนอก(extrinsic value) คือคุณค่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากประสบการณ์ และจากความสัมพันธ์กับสิ่งหรือเรื่องภายนอกตัว จากการศึกษาพิธีกรรมข้าวของผู้วิจัยพบว่า ชาวล้านนามีทัศนะเรื่องคุณลักษณะภายในของคุณค่า ดังนี้

ประการแรก คุณค่าทั้ง 2 ลักษณะมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ไม่ได้แยกออกจากกัน อย่างสิ้นเชิงเหมือนความคิดของนักปรัชญาตะวันตก แต่คุณค่าภายนอกที่ได้มาจากการประสบการณ์ หรือที่เรียกว่าความมีคุณค่า (instrumentally valuable) จะเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่คุณค่ามีลักษณะภาวีสัย ซึ่งเป็นสภาวะที่จริงแท้อิสระจากสิ่งอื่นเรียกว่า “นิพพาน”

ประการที่สอง ชาวล้านนามีทัศนะว่า มนุษย์ทุกคนมีความดีอยู่ในตัวเองตามธรรมชาติ และสามารถพัฒนาตนเองสู่ความสมบูรณ์ได้ หรือที่เรียกว่าความดีภายใน (intrinsically good) เป็นคุณค่ามีลักษณะภาวีสัย ดังปรากฏแนวคิดและความเชื่อนี้ในปฐมมูลว่า มนุษย์เกิดจาก เทวดาชั้นพรหม แต่ด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้ ทำให้คุณค่าที่สมบูรณ์ในมนุษย์ลดน้อยลง จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร

4.2.2 ความสัมพันธ์ของคุณค่า (relativity of value)

ข้อโต้แย้งเรื่องความสัมพันธ์ของคุณค่ามี 2 แนวคิดที่แตกต่างกัน คือ แนวคิดแรก เห็นว่าคุณค่าเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น (relative) สัมพันธ์อยู่กับโลกภายนอก แล้วแต่ละประสบการณ์ แนวคิดที่สอง เห็นว่าคุณค่าเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง (absolute) จากการศึกษาพิธีกรรมข้าวของผู้วิจัยพบว่า ชาวล้านนามีทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ของคุณค่า ดังนี้

ประการแรก คุณค่าทั้ง 2 ลักษณะเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยคุณค่าเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น เป็นเหตุที่นำไปสู่คุณค่าเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ซึ่งคุณค่าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ในตัวเอง ต้องผ่านกระบวนการพัฒนาด้วยประสบการณ์ของตนเองจากความไม่สมบูรณ์สู่ความสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ของคุณค่าทั้ง 2 ลักษณะจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลย ดังปรากฏในคำโอภาสยาขวัญข้าว พิธีของวัดพวกแถม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวถึง พระพุทธเจ้าต้องบำเพ็ญบารมีจนกระทั่งตรัสรู้ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่มีข้าวเป็นอาหารนั่นเอง ความตอนหนึ่ง (ศรีธนต์ เกษพรหม ปวีรบรรต, 2543) ว่า

“แสนมหากลปปัจจุได้ตรัสรู้ญาณสัพพัญญูเป็นพระนั้น และส่วนสัพพัญญูพระพุทธเจ้าทั้งหลายแต่ก่อนก็ดีตถาคตนี้ก็ดีเท่าได้บริโภคข้าวนี้ และก็จึงได้สร้างบารมีก็ได้หื้อทานข้าวนี้ บริโภคอาหารนี้จึงได้ชื่อว่าตรัสรู้ญาณสัพพัญญูเป็นประโปรดปัญญาสัตว์ทั้งหลาย”

ความหมาย : พระพุทธเจ้าบำเพ็ญบารมีแสนมหากัลป์จึงได้ตรัสรู้เป็นสัมพัตถุญ เพราะสัมพัตถุญ พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้บริโภคน้ำ จึงได้สร้างบารมีตรัสรู้สัมพัตถุญโปรดสัตว์ทั้งหลายให้เกิดปัญญา"

ประการที่สอง คุณค่าเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ในพิธีกรรมข้าวล้านนาปรากฏว่า ข้าวล้านนาให้คุณค่ากับสิ่งที่สัมพันธ์อยู่กับเป้าหมาย ในที่นี้อาจหมายถึงเป้าหมายใน 2 ระดับ ได้แก่ ระดับแรก สิ่งที่เป็นประโยชน์และความสุข ระดับที่สอง ความสมบูรณ์สูงสุด โดยข้าวล้านนามีทัศนะเกี่ยวกับความสมบูรณ์สูงสุดหรือนิพพานว่า ถือเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่การดำเนินชีวิตประจำวันข้าวล้านนามุ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าที่สัมพันธ์อยู่กับเป้าหมาย ซึ่งนำไปสู่ประโยชน์และความสุข ดังที่ปรากฏในพิธีกรรมข้าว โดยข้าวล้านนาใช้พิธีกรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่เป้าหมายในระดับที่แรก ตัวอย่างเช่น พิธีขอฝน ข้าวล้านนาจะประกอบพิธีกรรม โดยมุ่งหวังว่าการกระทำทั้งหมดจะทำให้ฝนตก มีน้ำสำหรับการทำนา คุณค่าของพิธีกรรมจึงขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญ ในขณะที่พิธีกรรมข้าวอื่นๆอาจจะสัมพันธ์เป้าหมายเฉพาะ แต่ทั้งหมดล้วนนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายที่เหมือนกันคือ ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุข

4.2.3 สถานภาพคุณค่าทางวัฒนธรรม (The cultural status of value)

ในเรื่องสถานภาพคุณค่าทางวัฒนธรรม มีแนวคิดที่แตกต่างกัน 2 ทัศนะ แนวคิดแรกคุณค่าในเชิงทฤษฎี(theoretical) เป็นการมองคุณค่าเพียงในเชิงแนวคิดและทฤษฎี แนวคิดที่สองคุณค่าในเชิงปฏิบัติ(practical)ให้ความสำคัญกับการฝึกปฏิบัติ โดยเห็นว่าประสบการณ์จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจชีวิตและธรรมชาติ จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ข้าวล้านนาให้ความสำคัญทั้ง คุณค่าในเชิงทฤษฎี และคุณค่าในเชิงปฏิบัติ หมายความว่า การกระทำใดๆ จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อต้องสามารถปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสิ่งอื่น ในขณะเดียวกัน จะต้องสอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนาอีกด้วย

ลักษณะเด่นชัดในเรื่องนี้ คือ ข้าวล้านนาจะมีการยึดถือรูปแบบคุณค่าในเชิงทฤษฎีของศาสนาพุทธนิกายเถรวาท แต่อยู่ภายใต้แก่นเนื้อหาที่มีพื้นฐานจากแนวคิดและความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและวิญญาณ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธนิกายมหายาน ทั้งหมดทำให้เกิดคุณค่าในเชิงปฏิบัติ ซึ่งสามารถตอบสนองการดำเนินชีวิตประจำวัน และสอดคล้องตรงกับธรรมชาติความ

ต้องการทางกายภาพของมนุษย์ แตกต่างจากคุณค่าในเชิงทฤษฎีตามหลักพุทธปรัชญาของนิกายเถรวาท ซึ่งให้ความสำคัญกับการหลุดพ้นจากความสุขทางโลกกายภาพ จากพิธีกรรมข้าวล้านนาปรากฏภาพสะท้อนคุณค่าใน 2 มิติ ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้าจะอยู่ในฐานะผู้หมดสิ้นแห่งกิเลส และอีกฐานะหนึ่งพระพุทธเจ้า คือ ผู้มีพลังอำนาจสูงสุด สามารถบันดาลให้เกิดความสุขแก่ผู้ที่สักการะบูชา แม้กระทั่งในเรื่อง"การกินการอยู่" เช่นการกสิกรรมและเกษตรกรรมของมนุษย์

4.3 ปฏิสัมพันธ์ต่อโลกที่มนุษย์พึงปฏิบัติ(Moral Standards)

ในพิธีกรรมข้าว ปรากฏทัศนคติของชาวล้านนาเรื่องปฏิสัมพันธ์ต่อโลกที่มนุษย์พึงปฏิบัติเป็นมาตรฐานคุณค่าทางจริยธรรมหรือความมีศีลธรรม ที่ใช้เป็นบรรทัดฐานในการประพฤติตนและปฏิบัติทางสังคม ดังนี้

4.3.1 ความกตัญญูกตเวทีและเคารพนอบน้อมต่อผู้มีพระคุณและสิ่งมีคุณ

ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับความกตัญญูกตเวทีและเคารพต่อผู้มีพระคุณรวมทั้งสิ่งมีคุณ โดยชาวล้านนามีทัศนะต่อโลกว่า ในโลกธรรมชาติมีพลังอำนาจของโลกเหนือธรรมชาติอยู่ด้วย ด้วยเชื่อว่าพลังอำนาจนั้นสามารถให้คุณและให้โทษต่อตนเอง ชาวล้านนาจึงแสดงออกต่อโลกภายนอกด้วยความกตัญญูและเคารพนอบน้อมอย่างยิ่ง ตามลำดับความสำคัญในพิธีกรรมข้าว ได้แก่ พระพุทธเจ้า เทวดา แม่โพสพ วัวและควาย

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมข้าวของผู้วิจัยพบว่า ชาวล้านนาจะใช้ความเคารพกตัญญูกตเวทีและเคารพนอบน้อมต่อผู้มีพระคุณและสิ่งมีคุณใน 2 ระดับ กล่าวคือ

ระดับที่ 1 ผู้มีคุณทางธรรม อันได้แก่ พระพุทธเจ้า โดยคำกล่าวบูชาในพิธีกรรมต่างๆ มักเริ่มต้นด้วยการแสดงความกตัญญูกตเวทีและความเคารพนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าก่อน แล้วจึงจะกล่าวถึงผู้มีคุณอื่นต่อไป ดังเช่น ในพิธีของฝนกับปีชุนนะเทวดา ก่อนกล่าวคำขอฝนจากปีชุนนะเทวดา จะมีคำกล่าวระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542) ว่าดังนี้

"สารอุกาสะ ข้าแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
น่านว่าได้ ๔ อสงไขยปลายแสนมหากัปปี
นั่งเหนือแท่นแก้วแทบเคঁาไม้โพไพร

ตนฟ้าเพ่งยังโพธิสมพาร
จึงได้ตรัสประหยดาสัพพัญญุตญาณ
โปรดยังสัตว์ทั้งหลายหนี้อพ้นจากทุกข์ทั้งมวล"

ความหมาย : ข้าแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้บำเพ็ญยังโพธิสมพาร จึงได้ตรัสรู้สัพพัญญู โปรดยังสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทั้งมวล

ระดับที่ 2 ผู้มีคุณทางโลก อันได้แก่ เทวดา แม่มโฬส จิวและควาย เป็นการแสดงความเคารพกตัญญูกตเวทีและเคารพนบนอบต่อผู้มีพระคุณและสิ่งมีคุณ ที่บันดาลให้เกิดคุณบางอย่างแก่ชีวิตมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในพิธีบูชาไร่นาหรือ“บูชาไธนา” เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความเคารพต่อท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ ในขณะเดียวกัน ก็มุ่งหวังให้ท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ได้มองเห็นบุญคุณของตนที่ได้สักการะบูชา แล้วจะบันดาลให้ข้าวปลอดภัยจากการกัศทำลายของแมลง ดังมีคำกล่าวความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“แลท้าวจุลโลกเจ้าทั้งสี่	จูงมาเขายังเครื่องกริยาปูชานี้
จูงมาเสวยตามสุขชู้ตนแล้ว	จูงจักตลาดแล้วคืนเมื่อสู่ปราสาทเมืองบน
อันเป็นที่อยู่แห่งตน	พอขอผ่องเลงดูหันบุญคุณแห่งผู้ข้าทั้งหลาย
อันได้สักการบูชาเจ้าทั้งมวลนี้เทือะ”	

ฯลฯ

ความหมาย : ท้าวจุลโลกบาลทั้งสี่ จงมารับเครื่องบูชานี้ จงมาเสวยความสุข จงแล้วตลาดคืนสู่ปราสาทเมืองสวรรค์อันเป็นที่อยู่ ขอได้แลเห็นบุญคุณของข้าทั้งหลายอันได้สักการะบูชาเจ้าทั้งมวลนี้

ในพิธีของฝนกับปักษีชนนะเทวดา มีการกล่าวคำเชิญให้ปักษีชนนะเทวดามารับเครื่องบูชาด้วยท่าที่ที่อ่อนน้อมและเคารพอย่างยิ่ง ดังคำกล่าวตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

ตนชื่อว่าปักษีชนนะเทวบุตร	ตนมีอิทธิฤทธิ์อันภาวะ
อันรักษาอ่างน้ำฟ้าแลสายฝน	ก็จึงได้สนทนขวายนตกแต่ง
แปลงพร้อมน้อมนำมายังถาดเงินถาดคำอันใหญ่	ใส่ด้วยเข้าน้ำโภชนาหาร
ทั้งเข้าดื่มเข้าหนกลูกส้มของหวาน	พลั่วตาลกล้วยอ้อยหมากเหมี้ยงปุนพลูยา
คิลานปัจฉัยเข้าตอดอกไม้	ประทีปใส่ลำเทียน
มารูปนาตั้งไว้ในปราสาทราชมณเษียรที่นี้	
เพื่อสักการบูชายังท่านปักษีชนนะเทวบุตรตนประเสริฐ	
ขอเจ้าภูจ้งบังเกิดยังจิตใจจินตคุณมายังสัตว์ผู้ข้าทั้งหลาย ขอจ้งปฏิบัติหะกะ	

รับเอาเครื่องกริยาบูชาสักกะทั่งมวลนี้ แล้วขอเจ้าฤๅนประเสริฐ
 ความหมาย : เทวดาชื่อว่าปัทมนะเทวบุตรผู้มีพลังอำนาจอันรักษายังน้ำฟ้าและสายฝน จึงได้ตก
 แต่งน้อมนำมาถวายในภาคเงินถาดทองอันใหญ่ที่ใส่ด้วยโภชนาหาร ทั้งข้าวต้ม ขนม ผลไม้ ของ
 หวาน มากพลู ข้าวตอกดอกไม้และรูปเทียน มาตั้งไว้ในปราสาทมณฑลนี้ เพื่อสักการะบูชา
 ยังท่านปัทมนะเทวบุตรผู้ประเสริฐ ขอท่านจงมารับเอาเครื่องบูชาทั้งมวลนี้ แล้วเอ็นดูข้าทั้งหลาย

ชาวล้านนาแสดงความกตัญญูตบแต่งต่อแม่โพสพ เพราะเห็นว่าข้าวเป็นอาหารที่เลี้ยง
 ชีวิตมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น แม่โพสพยังได้รับการปฏิบัติอย่างเคารพนอบน้อมเหนือกว่าเทวดา
 เนื่องจากแม่โพสพเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ข้าวเป็นอาหารของพระพุทธ
 เจ้า ทำให้พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งถือเป็นบุญคุณต่อมนุษย์ทั้งมวล ปรากฏในคำกล่าวเรียกขวัญข้าว
 ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“ปล้ำเสียนน่อพุทรากรูตนาผ่านเผ้า

อันได้กินเข้าแล้วคัจฉะได้ตรัสประญาสัพพัญญุตญาณ

ย่อนบุญนางได้คำชูท่านจึงได้สร้าง

ในโลกาจึงจักได้ไหว้

บุญแผ้วถางหนักหนา

แก้วแก่นไร่แม่โกสก”

ฯลฯ

ความหมาย : เพราะพระพุทธเจ้าได้ฉันข้าวจึงได้ตรัสรู้ จึงถือเป็นบุญคุณของแม่โพสพ ด้วยเหตุนี้
 ผู้คนบนโลกจึงเคารพนับถือแม่โพสพ

นอกจากนี้ ในคำกล่าวขอขมาแม่โพสพ ยังกล่าวถึงบุญคุณของแม่โพสพความตอนหนึ่ง
 (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“สาธุ โอกาสะ ข้าแด่แม่โคสกเปนเจ้า

เตชะมีบุญใหญ่

บุญแม่ชูช่วยสร้าง

เพ็งสมพารนายแผ่

ตั้งแต่พระกฤษณะมุนีราช

คือเพราะบุญแม่ปองชูช่วยสร้าง

แก่คนมนุสสโลกในสงสาร

นางน่อเหน้าราชอิตถิ

เปนที่ไผ่เอื้อแห่งในุสสโลกชุมพู

ปางก่อนนั้นหากเหิงนาน

เพ็งเตชะบุญแม่ชู้คิงคน

ต่อเท้ามาถึงโคตมะเจ้าราชถึงถอง

บ่หื้อราดร้างจากเมืองนิพพาน

คือลือชาอวดอ้าง”

[illegible]

ผู้วิจัยเห็นว่า ด้วยเหตุผลที่แม่โพสพเป็นเหตุปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มนุษย์บรรลุถึงนิพพาน ทำ
งานนาแสดงท่าทีต่อแม่โพสพในลักษณะที่นอบน้อมอย่างยิ่ง โดยยกฐานะให้ขวัญเป็นเจ้า
กล่าวขอขมาแม่โพสพ ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า
“สรีสวัสดิ์อิชชะในวันนี้เป็นวันดี ข้าจักยกอัญชลีวันทีครบ
ข้าจักบนน้อมวานหวานไห้วสาสามูลเค้า ข้าจักรับขวัญเข้าเป็นเจ้าแต่เค้าถึงปลาย
สิบนิ้วน้อมขำมอบรับถวาย สวัสดิ์จึงมาผายแผ่”

ความหมาย : วันนี้เป็นวันที่ ข้าพชน้อมใจเพื่อรับขวัญข้าว ด้วยถือเป็นเจ้าของ ลิบนิ้วชน้อมถวาย และความสุขสวัสดิ์จึงมาเกิดขึ้น ณ ที่นี้

ข้าจึงจกยกกว่าบุญเข้านี้หนาใหญ่
ในทวาราวดีลุ่มฟ้า
ข้านี้แคว้นคั่นคำขวัญเข้า
หือได้มาอยู่สวัสดิ์ดีกุ่มเกล้า
ร้อยปีบ่หือนางไพทวงอื่น

หมื่นปีข้าบหื่อนนางไฟทางใด

มาเถอะนางเฮย ขวันเข้าเป็นเจ้า"

ความหมาย : ข้าขอยกว่า บุญข้าวนั้นยิ่งใหญ่ ขอให้ได้มั่งมีและอยู่ดี พันปีร้อยปีนางไฟสพอย่าได้ไปทางอื่น หมื่นปีนางอย่าได้ไปทางใด มาเถอะนางไฟสพ ขวัญข้าวเป็นเจ้า

นอกจากนี้ ชาวล้านนายังแสดงความกตัญญูต่อควาย ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการทำนา ดังปรากฏในพิธีเรียกขวัญควาย ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวล้านนากะทำขึ้น เพื่อขอให้ควายได้อโหสิกรรมที่ได้ใช้แรงงานและว่ากล่าวระหว่างทำนา โดยใช้สรรพนามเรียกควายว่า"ท่าน" ข้อความในคำกล่าวเรียกขวัญควาย ที่สะท้อนถึงความสำนึกในบุญคุณของผู้ที่ทำประโยชน์แก่ตน ดังความตอนหนึ่ง(หนานเต้เจ้า,2518)ว่า

"...ที่ได้ใช้ท่านลากไถนา

กล่าววจาเขียนคำ

ค่าที่ได้กินแรง

ผู้ข้าคืขอมายกโทษ

สองเจ้าตัวประเสริฐคือจัวแลควาย

ขอท่านมีความเมตตา

กรุณาดูข้าค่าได้ใช้กินแรง

ผู้ข้าคืรักแพงเพียงหัวใจแห่งผู้ข้า

ตั้งแต่นี้ไพน้ำผู้ข้าคืบหื้อเจ้า

ได้ทุกขโศกเส้าลำบาก...

...ข้อขอไคณาแลมหิงสา

จุงเมตตายกโทษ

อย่าได้โกรธโกรธา

ผู้ข้าขอสมาลาโทษเสีย"

ฯลฯ

ความหมาย : ที่ได้ใช้ท่านลากไถนา กล่าววจาพูดคำเขียนดี ข้าขอมายกโทษ ด้วยเจ้าทั้งสองตัวคือจัวและควาย ถือเป็นสัตว์ประเสริฐ ขอให้ท่านมีเมตตากรุณาแก่ข้าได้ใช้แรงงาน ต่อไปข้าจะไม่ให้ท่านต้องตกทุกข์ลำบาก ...ขอให้ท่านจงเมตตายกโทษ อย่าได้โกรธ ข้าขอสมาลาโทษ

นอกจากนี้ ในพิธีสู่ขวัญควายยังมีการรดน้ำดำหัวควายผู้มีคุณอีกด้วย ดังคำกล่าวตอนหนึ่ง(หนานเต้เจ้า,2518)ว่า

"บัดนี้ผู้ข้าจักไคมนาคุณเปนอันใหญ่

ยังสุคันโธทกะหอมอมไหม่

คืคังได้ตกแต่งพร้อมน้อมนำมา

เนื้อตนตัวเปนมละมลินดินติดแปด

ไว้หื้อเจ้าได้รดเกล้าแลดำหัว

ยามเมื่อฟ้าร้องแลฝนฮ่ำ

ยามเมื่อสายแดดต้อง

เข้าตอกได้เทียนงาม

ผู้ข้าคืนำมายังบุปผาลาชาดวงดอกไม้

ยามเมื่อได้ใช้การโกรธราวี

ขอมมาตามแต่โทษ

“ได้ร้องเฝ้าด่าแลบุตตี

เชือกฟาดยิด้านหย้อหื้อเจ้าโคณามหิงสา”

ความหมาย : บัดนี้ผู้ข้าจะตอบแทนคุณอันยิ่งใหญ่ ด้วยการตกแต่งของพร้อมนำมา ไว้ให้เจ้าได้ รดน้ำและดำหัว ล้างเนื้อตัวที่เป็นมลทินจากดิน ยามเมื่อแดดต้องยามเมื่อฟ้าร้องและฝนตก ผู้ข้า นำข้าวตอกดอกไม้และธูปเทียน ขอมมาโทษยามที่ได้ใช้ด้วยความโกรธ ได้ร้องด่าบุตตีให้เชือก ฟาดเจ้าโค

4.3.2 ความเกรงกลัวต่อบาปกรรม

ความเกรงกลัวต่อบาปกรรม ถือเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่ง ที่ชาว ล้านนายึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยชาวล้านนาถือว่าใครทำกรรมหรือการกระทำใดไว้ ผู้นั้นย่อมได้รับผลกรรมของตนเองเสมอ ด้วยเหตุนี้ หากผู้ใดก่อกรรมหรือกระทำความผิดที่ไม่ควร จึง ต้องขอขมาต่อผู้ที่เรากระทำความผิดด้วย เพื่อไม่ให้ได้รับผลของการกระทำที่ไม่ดีนั้น ดังปรากฏ ในคำขอสมมาข้าว ก่อนที่จะทำการตีข้าวหรือนวดข้าว ซึ่งชาวนาอาจจะต้องเหยียบและตีข้าว ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่าดังนี้

“บัดนี้ผู้ข้าทั้งหลายได้แต่งขันนบฝารูปเทียนยอขึ้น น้ำอบน้ำหอมแต่งไว้เพื่อขอสมมา
ย่อนผู้ข้าทั้งหลายได้ประมหาท เมื่อเอาแซ่น้ำหวาน
ถกฟาดผูกเกี่ยวมัดย่ำดำตี เหตุนี้ผู้ข้าทั้งหลาย
กลัวเป็น กายกัมม วจิกัมม มโนกัมมจึงผู้ข้า เหตุนี้จึงขอสมมาขอแม่ราชายาโยปรัต
ขอแม่จุลบุโทษหมู่โสภา”

ความหมาย : บัดนี้ข้าทั้งหลายได้เตรียมดอกไม้ธูปเทียนน้ำอบน้ำหอมแต่งไว้ เพื่อขอสมมาแก่ผู้ ข้าทั้งหลายที่ได้ประมหาท ที่ได้เอาข้าวแซ่น้ำหวานถกฟาดผูกเกี่ยวมัดย่ำดำตี ด้วยเหตุนี้ข้าทั้ง หลายกลัวเป็นกายกรรม วจิกกรรม มโนกรรม จึงขอสมมาต่อแม่โพสพ จงได้ยกโทษให้แก่ข้าด้วย เถิด

ในการทำนา วัวและควายถือเป็นแรงงานสำคัญที่สุด บางครั้งชาวนาอาจด่าว่าเคียนตี ชาวนาจึงประกอบพิธีสู่ขวัญควายเพื่อขอขมาโทษ ความตอนหนึ่ง(หนานเต้เจา,2518)ว่า

“ผู้ข้าคัมมารำพึงดู	ยังบุญคุณเจ้าคู่ทั้งสอง
ที่ใส่ในคลองการกะทำนาหื้อแล้วเลี้ยง	ผู้ข้ากลับบ่พึงปนวงจิกัมมด้วยปาก
ที่ได้ใช้ทานลากไถนา	กล่าววาจาเขี่ยนด่า
ค่าที่ได้กินแรง	ผู้ข้าคัมขอขมายกโทษ

สองเจ้าตัวประเสริฐคือจ้าวแลควาย

กรุณาตุ๋นข้าวได้ใช้กินแรง

ตั้งแต่นี้ไพบ้านผู้ข้าคับหื้อเจ้า

ขอท่านมีความเมตตา

ผู้ข้าศรัทธาเพียงหัวใจแห่งผู้ข้า

ได้ทุกข์โศกเส้าลำบาก

ความหมาย : เมื่อข้ามาคิดดูเป็นบุญคุณเจ้าทั้งสอง ที่ทำมาแล้วเสร็จที่ได้ใช้ท่านลากไถนา ทั้งยังกล่าวด้วยวาจาว่าและที่ได้กินแรง ข้าขอขมายกโทษ สองเจ้าตัวประเสริฐ คือ จ้าวและควาย ขอท่านมีความเมตตากรุณาแก่ข้าที่ใช้กินแรง ตั้งแต่นี้ไป ข้าจะไม่ให้เจ้าต้องทุกข์โศกลำบาก

นอกจากนี้ คำกล่าวสู่ขวัญยังสะท้อนถึงความเกรงกลัวต่อบาปที่ได้กระทำต่อจ้าวและควาย ดังความตอนหนึ่ง(หนานเต้เจ้า,2518)ว่า

“ผู้ข้าคือนำมายังบุปผาลาชาดวงดอกไม้

ขอขมาตามแต่โทษ

ได้ร้องเอนด้าแลบุบตี

ขอลาลดปลดเสี้ยยังโทษโทษาหื้อขาด

ในชาตินี้แลชาติหน้า

เข้าตอกได้เทียนงาม

ยามเมื่อได้ใช้การโกรธรวี

เชือกฟาดยิดาหยอหื้อเจ้าโคณามิงสา

ขออย่าอาฆาตเป็นกัมมเวรกันไผมา

ผู้ข้ากลัวเป็นกรรมบาปข้าไฟต่าง ๆ นา ๆ”

ฯลฯ

ความหมาย : ข้าได้นำดอกไม้ ข้าตอก เทียน มาขอขมาตามแต่โทษ เมื่อได้ใช้ด้วยความโกรธ ได้ร้องด่าและทุบตี ให้เชือกฟาด ขอลาลดปลดเสี้ยยังโทษให้ขาด ขออย่าอาฆาตให้เป็นกรรมเป็นเวรต่อกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ข้ากลัวเป็นกรรมบาปที่ติดตัว

4.3.3 การสืบทอดคำจูนพระพุทธศาสนา

ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตน เพื่อสืบทอดคำจูนพระพุทธศาสนาให้มีอายุถึง 5,000 ปี ดังปรากฏในคำเรียกขวัญข้าว ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“ขวันเจ้าอย่าชวนพุงหนีไกล

จึงหื้อมาค้าศาสนา

หื้อเจ้าทั้งหลายอดใจอยู่เลี้ยงคนในโลกสงสาร

ประเทศห้องที่คาเม

จุงไหลมาเปดั่งแม่น้ำ

๕๐๐๐ พระวสาทินคือยาได้เลี้ยง

หื้ออยู่สุขสำราญแห่งห้อง

อสมดังคาถาวิรูปักเขตนองอาจว่าได้ว่า”

ฯลฯ

ความหมาย : ขวัญเจ้าอย่าได้ฟังข่าวหนีไปไหน จงไหลมารวมกันตั้งสายน้ำ ให้มีคำจุนพระพุทธรศาสนาให้มีอายุถึง ๕,๐๐๐ วสา ก็นก้อย่าได้หมด ให้เจ้าทั้งหลายมาอยู่เลี้ยงมนุษย์ที่เวียนว่ายในวัฏสงสารโลก ให้ได้อยู่สุขสำราญในทุกท้องถิ่นประเทศ...

ภายหลังการเก็บเกี่ยว ในพิธีกรรมทำบุญทานข้าวใหม่ ทานข้าวล้นบาตร ทานดอยข้าว มีการทำบุญ มีคำกล่าวถึงการทำบุญ เพื่อสร้างกุศลให้เกิดขึ้นกับตนเองและคำจุนพระพุทธรศาสนา ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“สาธุ สุนันตุ โภณโต	พึงราเทพคณาเจ้าทั้งหลาย
บัดนี้ผู้ข้าทั้งหลายจักถวายนมัสการ	ขอจงจักไขประตูดุริมานทวารเส
เชิงอุปเทศกรียา	ผู้ข้าทั้งหลายคดียังมีบุพพภาคเจตนาอันยิ่ง
มักใคร่สร้างสิ่งกุศล	สัทธาผู้ข้าชู้คน ๆ
คัสะหงงขงขวยตกแต่ง	ยังโภชนะแห่งของท่าน
ตามโบราณโลกตั้ง	บัสะหลังสังกา
จักกล่าวกิตินาหือสัทธาอิงชายได้รู้	เปนคำอวดอู้ของท่าน ฯลฯ”

ความหมาย : เทพทั้งหลาย บัดนี้ข้าทั้งหลายจะถวายนมัสการ ขอจงไขประตูดุริมาน ผู้ข้าทั้งหลายมีเจตนาที่จะสร้างกุศล ศรัทธาผู้ข้าทุกคนได้ตกแต่งอาหารของท่านตามโบราณเป็นของท่าน

นอกจากนี้ ในพิธีทำบุญทานข้าวใหม่ ทานข้าวล้นบาตร ทานดอยข้าว ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่ไปทำบุญ โดยข้าวที่ได้ส่วนหนึ่งพระสงฆ์จะเก็บไว้หนึ่งกินในฤดูฝน ส่วนหนึ่งขายเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในวัด ในการประกอบพิธีกรรมมีคำกล่าวระลึกถึงบุญคุณพระรัตนตรัย ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542) ว่าดังนี้

“บัดนี้มาคิดรำเพิง	ถึงบุญคุณแห่งพระแก้วทั้ง ๓ ประการ
จึงมาดำเปนสาร	นำมาเปนเข้าล้นบาตร
ทั้งข้าวเปลือกโภชนะเลิศแสวงหา ทั้งมาก เหมียง ปูน พลู ยา คิลลันหลายล้ำ	
เข้าตอกดอกไม้พรวนปูผา	ทั้งเข้าหนมและเข้าต้มสุกเหลี่ยกล้มควรวดีทาน
ทั้งโคทนต์ถาดอาหาร	ก็ได้มาอาฐานตกแต่งน้อมนำมาตั้งไว้
ในที่ใกล้แห่งสองหน้าพระแก้วเจ้าทั้ง ๓ ประการ	เพื่อว่าจักมารูปรูปถวาย
เปนทานแก่พระศรีสัตตพญญ	ตนเปนครูแก่โลก”

ฯลฯ

ความหมาย : บัดนี้มาคิดถึงบุญคุณแห่งพระรัตนตรัย ๓ ประการ จึงมาดำเป็นข้าวสาร นำมาเป็นข้าวล้นบาตร ทั้งข้าวเปลือก หมาก เมียง ปูน พลฺ ยา ข้าวตอกดอกไม้ ขนม ข้าวต้ม อาหาร ทั้งหมดได้นำมาตักตวงน้อมนำมาตั้งไว้ในที่ใกล้พระรัตนตรัยทั้ง ๓ ประการ เพื่อจะถวายเป็นทานแก่พระพุทธเจ้าผู้เป็นครูแก่มวลโลก

4.4 ความดีสูงสุด (Summum Bonum)

นักปรัชญาพยายามค้นหารูปแบบและจุดมุ่งหมายการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุดของมนุษย์ มีผู้เสนอทัศนะไว้หลากหลาย คือ ความพึงพอใจ(pleasure) ความสุข(happiness) สัจการแห่งตน (self-realization) การพัฒนาตนเองตามศักยภาพสูงสุด(activity of our highest power) หรือ การทำตามหน้าที่(obedience to duty) ทัศนะเกี่ยวกับความดีสูงสุด ซึ่งเป็นจุดหมายทางจริยศาสตร์ สรุปได้ 4 ทัศนะ(G.T.W. Patrick แต่ง กิริติ บุญเจือ แปล, 2520) ดังนี้

1. สุขนิยม(Hedonism) ถือว่าความพึงพอใจหรือความสุขเป็นจุดหมาย
2. ภารกิจนิยม(Functionalism) ถือเอาการทำตามหน้าที่โดยไม่มีเงื่อนไขเป็นจุดหมาย
3. ญาณนิยม(Intuitionism) ถือว่าการพัฒนาตนเองเป็นจุดหมาย
4. สมบูรณ์นิยม(Perfectionism) ถือเอาความสมบูรณ์เป็นความดีขั้นสูงสุด

นักปรัชญาตะวันตกระบุถึงลักษณะเฉพาะของความดีสูงสุด ในความหมายของจุดหมายหรือจุดหมายของสภาวะความเป็นมนุษย์(identified the highest good in term of some goals or goals of human being) แบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก ความดีภายใน(intrinsically good) หมายถึง ความดีที่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง(good as an end) ลักษณะที่สอง ความดีภายนอก(Extrinsically good) หมายถึง ความดีที่เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่จุดหมาย(good as a means to an end)(Robert Audi, 1998)

จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ลัทธินี้มีทัศนะเรื่องความดีสูงสุดทั้งใน 4 ทัศนะ

ประการแรก สุขนิยม ในการประกอบพิธีกรรมข้าวล้านนาวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าว เพราะเป็นหลักประกันความสุขทางกายภาพขั้นพื้นฐานของชาวนา ที่จะมีข้าวเก็บไว้บริโภคจนกว่าจะถึงฤดูกาลผลิตในปีต่อไป ค่าโอกาสต่างๆมักลงท้ายด้วยการขอให้มื้น้ำมากพอสำหรับการทำนาและให้ข้าวได้ผลผลิตจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น คำกล่าวกำกับการปลุกข้าวกล้าความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542)ว่าดังนี้

ข้าวกอกที่ ๑ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกแรกนี้ หื้อมีแสนหน่อแลหน่อไหนหื้อมีแสนลำแลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๒ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนสองนี้ หื้อมีแสนพวง แลพวงไหนก็หื้อมีแสนเม็ดแลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๓ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนสามนี้ หื้อตกรวงงามเหมือนกันทุกที่แลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๔ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนสี่ หื้อตกรวงดกถี่ช้ำกัน แลกเอาเงินคำปู้เลี้ยงแลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๕ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนห้า หื้อน้ำฟ้าอย่าตกกรินมา อย่าตายผงตายหอด หื้อเตมรอดทุกรวงแลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๖ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนหก หื้อตกรวงรอดกันชูด้าว อาจเอาเมื่อใส่เยื่อใส่ เล้า ปู้เลี้ยงนั้นแลเนอ”

ข้าวกอกที่ ๗ ว่า “ข้าจักปลูกข้าวกอกถ้วนเจ็ด สัตตผุ่งเสด็จไฟเหนือฟ้า สัตตผุ่งล่ำไฟเหนือดิน สัตตทั้งหลายอย่ามากินอย่ามาใกล้ ให้ร้องหลีกหนีไกล”

ความหมาย : ข้าวกอกแรก ขอให้งอกต้นข้าวมาแสนหน่อแสนลำต้น ข้าวกอกที่สอง ขอให้ข้าแสนพวง แสนเมล็ด ข้าวกอกที่สาม ขอให้ต้นข้าวออกรวงงามทุกต้น ข้าวกอกที่สี่ ให้ข้าวออกรวงดก แลกเป็นเงินได้ไม่หมด ข้าวกอกที่ห้า ให้น้ำฝนตกกรินมา อย่าได้แห้งเหี่ยวตาย ข้าวกอกที่หก ให้ข้าวรอดตกรวง เอาเก็บใส่ยุ้งไม่มีหมด ข้าวกอกที่เจ็ด ผุ่งสัตว์ทั้งหลายอย่าได้กินมาใกล้

ประการที่สอง ภารกิจนิยม สำหรับชาวล้านนาหน้าที่ของมนุษย์ปรากฏในความสัมพันธ์ระหว่างกัน อันได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ มนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในการทำหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น มนุษย์ต้องทำหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์ในขณะเดียวกัน มนุษย์ต้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในลักษณะที่เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เคารพนอบน้อมและกตัญญูรู้คุณ แม้กระทั่งความกตัญญูรู้คุณข้าว ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ในการทำนาต้องใช้แรงงานวัวควายมีการดูแล แต่หลังจากนั้นชาวนาจะทำพิธีสู่ขวัญควาย โดยชาวนาจะจัดเตรียมหม่าอ่อนและตกแต่งข้าวดอกกอดอกไม้ มีคำกล่าวระลึกถึงบุญคุณของควายและคำขอขมาที่ได้ใช้งานหนัก

ประการที่สาม ญานนิยม ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเอง โดยในพิธีกรรมชาวมักกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ เมื่อครั้งอยู่ในชาติของราชา

มัจฉาพระยาปลาช่อน ดังปรากฏในพิธีของเณรจากปัทมุนะเทวดา ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“สาธุโองการสะ ข้าแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตนฟ้าเพ่งยังโพธิสมพาร
 นานว่าได้ ๔ อสงไขยปลายแสนมหากัปป์ จึงได้ตรัสประญาสัพพัญญุตัญญาณ
 นั่งเหนือแท่นแก้วแทบเค้าไม้โพไทร โปรดยังสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทั้งมวล
 ตนประกอบด้วยอรหันตาริคุณ เมื่อเจ้ากูยังสร้างโพธิสมพาร
 ท่วนเทียวไพมาในวิภูสงสารวันนั้น ได้เกิดมาเป็นมัจฉาพระยาปลาช่อน”

ฯลฯ

ความหมาย : ข้าแต่พระพุทเจ้า เมื่อครั้งยังบำเพ็ญโพธิสมพารยังเวียนว่ายในวิภูสงสาร จึงได้ตรัสรู้สัพพัญญูโปรดสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ทั้งมวล ประกอบด้วยอรหันตาริคุณ เมื่อครั้งนั้นยังสร้างโพธิสมพารเวียนว่ายในวิภูสงสาร ครั้งนั้นได้เกิดมาเป็นราชามัจฉาพระยาปลาช่อนอยู่ในสระใหญ่

ในพิธีสู่ขวัญข้าวหรือเรียกขวัญข้าว ความตอนหนึ่งกล่าวถึงแม่ไก่ที่บำเพ็ญบารมีจนได้เกิดลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542)ว่า

“ตามบัวราณตำนานว่าไว้	บอกจะไล่สืบสายมา
ยังมีแม่ไก่ตัวหนึ่งนา	ชื่อว่าสุริยมังคิ
ฟ้าเพ่งปารมีมาบิไชน้อย	มากกว่าพันหมื่นร้อยสังขยา
คัจจึงได้ลงมาเกิด	เป็นพระเลิสงามดี ฯลฯ”

ความหมาย : ตามตำนานว่าไว้ ยังมีแม่ไก่ตัวหนึ่งชื่อ สุริยมังคิ บำเพ็ญบารมีมานาน จะได้ลงมาเกิดเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในโลกมนุษย์

นอกจากนี้ ในพิธีสู่ขวัญควาย ยังกล่าวถึงการพัฒนาตัวเองตามหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สั่งสอนมนุษย์และสัตว์โลกปฏิบัติตนเพื่อหลุดพ้นจากการเวียนว่ายในวิภูสงสาร ความตอนหนึ่งของคำสู่ขวัญควาย(หนานเต้เจ้า,2518)ว่า

“หื้อเจ้าได้ถือเอาอดทานปารมี
 เนกขัมมะ ปัญญาปารมี วิริยะ ขันติ สัจจะ
 อริยฐานปารมี เมตตาอุเปกขาปารมีไพ่ไควชาติ”

ฯลฯ

ความหมาย : ให้เจ้าได้เฝ้าอดทนบารมี อันได้แก่ เนกขัมมะ ปัญญาบารมี วิริยะ ขันติ
สัจจะ อริยฐานบารมี เมตตาอุเบกขาบารมี

ประการที่สี่ สมบูรณ์นิยม ความสมบูรณ์อันเป็นความดีอันสูงสุดของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ
มนุษย์แต่ละคนว่า จะแสดงความสามารถในตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นักปรัชญา
ตะวันตกมีแนวคิดเรื่องความสมบูรณ์ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. ลัทธิสมบูรณ์-อัตนิยม(Egoistic Perfectionism)เป็นการค้นหาความสมบูรณ์ให้ตนเอง
2. ลัทธิสมบูรณ์-สากลนิยม (Universalistic Perfectionism)เป็นการค้นหาความสมบูรณ์
ให้ทั้งส่วนรวมและตนเอง
3. ลัทธิสมบูรณ์-อภัยนิยม (Altruistic Perfectionism) เป็นการค้นหาความสมบูรณ์ให้
บุคคลอื่น ยกเว้นตนเอง

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมข้าวผู้วิจัยพบว่า ล้านนาปรากฏทัศนะเรื่องสมบูรณ์นิยมใน 2
ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่นักปรัชญาตะวันตกเรียกว่า ลัทธิสมบูรณ์-อัตนิยม ชาวล้านนาให้
ความสำคัญกับการค้นหาความสมบูรณ์ให้ตนเอง โดยขอให้ได้เกิดมาได้พบกับพระธรรมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าอันเป็นหลักปฏิบัติตนที่นำไปสู่ทางดับทุกข์ ดังปรากฏในคำสวดัญญา
(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542) ความว่า

“ให้เจ้าได้พ้นจากตรัสจัน

ให้เจ้าได้พบสมพารนักปราชญ์

เจ้าปฐิสชาติมีมมงคล

อันจักได้ลงมาเกิดเป็นพระในโลกลา

ความหมาย : ให้เจ้าได้พ้นจากตรัสจัน ให้เจ้าได้พบกับสมพารนักปราชญ์ เจ้าปฐิสชาติที่จะได้
ลงมาเกิดเป็นพระในโลกมนุษย์

“ผู้ข้าจักมัดขวันเจ้าให้เป็นแก้วมิ่งมงคล

อัมมวาทะจึงเกิดกับตัวตนคู่ชาติ

ให้พลันพ้นจากสัตว์ตรัสจัน

ด้วยสมพารอันเจ้าได้ชักลากผืนแผ่นดินอันใหญ่

ปลูกเข้าไว้ให้เจ้าได้กินแลทาน

บัดนี้ผู้ข้าจักโกมนาคุนเป็นอันใหญ่”

ความหมาย : ข้าจะมัดขวันเจ้าให้เป็นแก้วมิ่งขวัญ ธรรมจึงเกิดกับเจ้าให้พ้นจากสัตว์ตรัสจัน
ด้วยบุญที่เจ้าได้ลากผืนดินอันยิ่งใหญ่ ปลูกข้าวไว้ให้แก่เจ้าได้กิน

สำหรับความสมบูรณ์สูงสุดของการพัฒนาตนเอง คือ นิพพาน ซึ่งในที่นี้ อาจมีความหมาย 2 นัย คือ นัยแรก สภาวะสมบูรณ์สูงสุด นัยที่สอง ชื่อเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า ในพิธีกรรมข้าวลั่นนานานิพพานมักมีนัย หมายถึงเมืองสวรรค์ชั้นฟ้า ดังคำกล่าวบูชาพระรัตนตรัยในพิธีทำบุญข้าวใหม่ ทานข้าวลั่นบาตร ทานดอยข้าว ความตอนหนึ่ง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542) ว่า

“หน่วยหน้าปฏิศคนะรับเอา	ยังทานวัตถุทานแห่งผู้ข้าทั้งหลาย
อันมีปฐนปาสภาวะฉนนี้	แล้วขอบังเกิดเป็นนิทานุหิต
ประโยชน์ะปักกตะอุปนิสสัย	คำขุยังตนตัวแห่งผู้ข้าทั้งหลาย
ตั้งแต่ปัจจุบันอันนี้เป็นเค้า	ตราบต่อเท้าเข้าสู่เวียงแก้ว
กล่าวคือ นิพพาน	เที่ยงแท้ดีหลี”

ฯลฯ

ความหมาย : ในการทำบุญทำทานแห่งผู้ข้าทั้งหลาย ขอได้คำขุตั้งแต่ปัจจุบัน อันเป็นต้นเค้าที่จะได้เข้าสู่เมืองแก้ว คือ นิพพาน

ในพิธีแรกเกี่ยวข้าว มีคำกล่าวขอขมาแม่โพสพ กล่าวถึง“เมืองนิพพาน” ความตอนหนึ่ง (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ,2542) ว่า

“สาธุ โอกาสะ ข้าแต่แม่โคสกเปนเจ้า	นางหล่อหน้าราชอิติถี
เตชะมีบุญใหญ่	เป็นที่ไผ่เอื้อแห่งในุสสโลกชุมพู่
บุญแม่ชูช่วยล้าง	ปางก่อนนั้นหากเหิงนาน
เพ็งสมพารนายแผ่	เพ็งเตชะบุญแม่ชูคิงคน
ตั้งแต่พระกฤษณะมุนีราช	ต่อเท้ามาถึงโคตมะเจ้าราชเหิงถอง
ค้เพราะบุญแม่ปองชูช่วยล้าง	บ่หื้อราดร้างจากเมืองนิพพาน ฯลฯ”

ความหมาย : สาธุ ข้าแต่แม่โพสพผู้มีบุญแห่งมนุษย์โลกในชมพูทวีป เพราะบุญแม่โพสพช่วยสร้างไม่ให้มนุษย์ในวัฏสงสารร้างจากเมืองนิพพาน

นอกจากนี้ ชาวล้านนายังมีแนวคิดเรื่องความสมบูรณ์ที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า ลัทธิสมบูรณ์-สากลนิยม เป็นการค้นหาความสมบูรณ์ให้ทั้งส่วนรวมและตนเอง โดยชาวล้านนาได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาเรื่องโลกในอุดมคติที่เรียกว่ายุคพระอริยมตไทย แนวคิดและความเชื่อนี้ปรากฏอยู่ในคำกล่าวเรียกขวัญควาย ความตอนหนึ่ง(หนานเต้เจ้า,2518)ว่า

“ยามนั้นนาคนทั้งหลายไม่ได้หว่านกล้าไถนา เป็นต้นข้าแลเจ้าคัจฉาได้สุขเพียงเท่า
 อายุข้าแลเจ้าจักยืนแสนปี สมบัติเรามีไว้
 คัจฉาได้พ้นจากโสมสงสารไพเราะ กับเจ้าฟ้าตนชื่อว่าอริยมตโดยบ่คลาดบ่คลา
 จิตตาโรธัมา อันว่าธัมมทั้งสี่หื้อเป็นดังร่มเงา เขาเป็นจัดดีแก้วคุ้มหว”

ฯลฯ

ความหมาย : เมื่อนั้นคนทั้งหลายไม่ได้หว่านกล้าไถนา ข้าและเจ้าจะมีแต่ความสุขที่เพียงเท่า
 อายุข้าและเจ้าจะยืนยาวแสนปี มีสมบัติมากมาย เมื่อนั้นจะได้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด กับ
 เจ้าฟ้าองค์หนึ่งชื่อว่าอริยมตโดย มีธรรมะให้ได้ยึดถือเป็นดังฉัตรแก้วคุ้มเป็นร่มเงา

ลักษณะพิเศษเรื่องความดีสูงสุดของชาวล้านนา ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดทางจริยศาสตร์
 ของตะวันตก คือ สำหรับชาวล้านนาความดีสูงสุดทั้ง 4 ทศนะจะสัมพันธ์กันในมิติที่ไม่สามารถ
 แยกออกจากกันได้ โดยความดีสูงสุดของชาวล้านนาจะประกอบขึ้นด้วยด้วย สุขนิยม ภารกิจ
 นิยม ญาณนิยมและสมบูรณนิยม ในความสัมพันธ์ในมิติที่เชื่อมโยงกันนี้เป็นภาพสะท้อนว่า ชาว
 ล้านนาให้ความสำคัญกับความสุทางโลกควบคู่ไปกับความสุทางธรรม กล่าวคือ ความดีสูง
 สุดตามแนวคิดสุขนิยม ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความต้องการความสุทางกายภาพ ถูกกดดันด้วยแนว
 คิดและความเชื่อทางศาสนา ก่อให้เกิดการกระทำทางจริยธรรมควบคู่กันไปในลักษณะภารกิจนิยม
 ญาณนิยม และสมบูรณนิยม โดยชาวล้านนาถือเอาทั้งความพึงพอใจหรือความสุขเป็นจุดหมาย
 ในขณะเดียวกัน การกระทำนั้นต้องเป็นไปตามหน้าที่และต้องเป็นการกระทำที่นำไปสู่การพัฒนา
 สติปัญญา เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในตัวเองเพิ่มมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความดีสูงสุดที่เป็นจุดหมายของชาวล้านนามีลักษณะที่นัก
 ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า ความดีภายนอก (Extrinsically good) หมายถึง ความดีที่เป็นเครื่องมือ
 ที่นำไปสู่จุดหมาย กล่าวคือ สุขนิยม ภารกิจนิยม ญาณนิยม จะต้องเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่
 สมบูรณนิยม ในลักษณะที่นักปรัชญาตะวันตกเรียกว่า ความดีภายใน (intrinsically good) ที่
 เป็นความดีที่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง